

Omkring Thagaards Plantage i 200-året

af Jørgen Eigaard

Beretningen om Thagaards Plantage og de første forsøg på skovrejsning i Thys klitter er et resultat af forfatterens studier af korrespondancen mellem amtmanden i Thisted og Rentekammeret fra ca. 1800 til 1850. Denne korrespondance opbevares i Rigsarkivet. Tillige har lokalhistoriker Niels Vestergaard Larsen fra Mors venligst stillet sin transskribering af amtets kopibøger fra samme tidsperiode til min rådighed. Disse kopibøger opbevares på Landsarkivet i Viborg. Beretningen er desuden suppleret med almindeligt tilgængelige litteraturoplysninger.

Min interesse for Thagaards Plantage og de første klitplantager i Thy skyldes Peder Skarregaard, tidligere skovrider i Thy Skovdistrikt, som for en halv snes år siden med smittende begejstring tog mig med rundt til de tilbageværende plantagerester. Jeg skylder ham en stor tak.

Der er i vid udstrækning benyttet ordrette citater ud fra ønsket om at blive i tidsånden.

THAGAARDS PLANTAGES FØDELSSDAG

I indberetningerne til Rentekammeret skelnes der mellem to typer »skovplantager«: såede og plantede. I 1816 anlægges der syv »såningsplantager«, og i 1817 én »plantningsplantage«. Sidstnævnte plantage benævnes: *Litra A i Raaeborgkiers Slette udi Tvorup Sogns udskiftet Klit, i Hundborg Herred i Selvejer Madame Tøftings Klit Lod*, og den kaldes i dag Thagaards Plantage.

Der blev arbejdet i plantagen fra 20. til 29. marts og igen fra 23. til 26. april. Når man ser på månederne og betænker, at planterne blev produceret på Sjælland, hvorfra de skulle til Thy med hestevogn og sejlskip, må det antages, at den første periode er blevet brugt til at forberede plantningen (udlæg af areal, gravning af plantehuller m.m.), og den sidste periode til at foretage selve plantningen. 200 års fødselsdagen må således være 23. april 2017.

SANDFLUGTEN

Der har været flere kolde klimaperioder med voldsom sandflugt. Den seneste ramte Thy i den periode,

der kaldes »Den lille Istid« fra ca. 1550 til ca. 1850. Sandflugten ødelagde marker og huse, og den betød, at små og store ejendomme flyttede mod øst bort fra sandflugten. Medvirkende til sandflugten var også, at man i klitterne skar hjelme til kreaturfoder, tagdækning og brændsel samt lod kreaturer og får græse frit i klitterne. I 1539 kom den første lov om dæmpning af sandflugten, hvor det blev forbudt at slå hjelme. I Danske Lov fra 1683 blev det desuden forbudt at slå marehalm, gråris og græs i klitterne, men det hjalp ikke.

I 1792 kom der en »Forordning angaaende Sandflugtens Dæmpning i Danmark«. Nu skulle arbejdet

Jørgen Eigaard fortæller om Thagaards Plantages fødselsdag. Ditte Svendsen holder »Dåbsattesten«. Foto: Ib Nord Nielsen.

med dæmpning af klitterne organiseres, klitterne skulle udskiftes (opmåling af sognenes jorder og nyfordeling af jorderne til bønderne med det formål at ændre fællesdriften til en mere effektiv dyrkning af egen jord), og sandflugtsarealerne skulle fredes mod enhver udnyttelse. Amtmanden blev den øverst ansvarlige for dæmpningsarbejdet sammen med en sandflugtskommission, der dog efter nogle få år blev erstattet af en sandflugtskommissær. I hvert sogn skulle der være en opsynsmand, der som medhjælp havde et antal klitfogeder. Det blev pålagt gårdene i klitsognene og i de tilstødende nabosogne som pligtarbejde uden betaling at stille folk, vogne og plove til rådighed for arbejdet i klitterne.

Sognepræst Knud Aagaard skriver i *Beskrivelse over Thye* fra 1802:

»En Strækning langs med Havet paa $\frac{1}{2}$ til $1\frac{1}{4}$ Miles Brede er saaledes bleven ødelagt og skiult, deels af uhyre store nøgne Sandbakker, som ved Vang, Hvidberg o. f. St., deels af mindre og med Klitte-

tag begroede Bakker. Mange Byer, Gaarde, Søer og Marker ere derved udslettede. Og endskiøndt nogle Foranstaltninger ere gjorde til Sandets Dæmpning, saa er Faren dog langt fra ikke hævet. En meget høj Sandbanke Vesten for Sjørring Sø blev endnu i Sommeren 1800 fløttet af Vinden meget nærmere til denne Sø, saa at Vejen derimellem blev sperret. Saadan Fløtning og Forandring undegaae jevnlig mange Sandbanker.«

I første halvdel af 1800-tallet synes den voldsomme sandflugt stort set at være kommet under kontrol således, at det årlige, men stadig omfattende dæmpningsarbejde, herefter mest bestod i vedligeholdelse af klitbeplantningen og reparation af nye vindbrud.

AMTMANDEN OG SANDFLUGTSKOMMISSÆREN

To personligheder, amtmand Gerhard Faye og sandflugtskommissær Lauritz Thagaard, arbejdede

Thagaards Plantage. Foto: Ib Nord Nielsen.

sammen om de første forsøg på at »opelske skov« i Thys klitter.

Amtmand Gerhard Faye blev født den 22. februar 1760 i Norge, hvor faderen var præst. Efter nogle år som huslærer på Falster studerede han jura ved Københavns Universitet. En flytning til Danmark var ikke usædvanlig, da Danmark og Norge dengang udgjorde en union. Efter embedseksamen i 1890 blev han ansat i Rentekammerets kancelli. Her må han have gjort sig bemærket, for allerede efter et år opfordrede C. Rewentlow ham til at søge stillingen som forvalter af Vestenborg Gods på Falster, som kongen netop havde erhvervet. Det blev til 14 år først som forvalter og senere som inspektør for flere kongelige falsterske godser. De sidste år var han tillige konstitueret amtmand på Falster. Under sit godsarbejde fik han interesse for skovbrug, og han udførte forsøg med plantning og skovforbedring. I efteråret 1805 blev Faye udnævnt til amtmand for Thisted Amt med bopæl i Thisted. Han var amtmand indtil 1843, hvor han 83 år gammel blev afløst af Hofjægermester Baron v. Rosenkrantz. Gerhard Faye døde den 11. marts 1845, 85 år gammel.

Da Gerhard Andreas Faye 45 år gammel begyndte i Thisted traf han den 47-årige Lauritz Thagaard, som havde været ansat ved amtsstuen i en længere årrække. Thagaard blev født omkring 1758 i Humlum, hvor familien ejede en gård, der senere har givet navn til en sommerhusudstyknings samme sted: »Thagaard Plantage«. Formentlig blev Thagaard uddannet på kontor. I 1781 blev han ansat som fuldmægtig ved Thisted Amtsstue. I 1787 kom der en ny amtsforvalter og dermed en ny chef for Thagaard, Hans Christian Moldrup, og han fik afgørende betydning for Thagaards tilværelse. I 1791 fratrådte Moldrup som amtsforvalter og blev efterfulgt af Thagaard. Samme år blev Thagaard gift med Moldrups datter. Moldrup arvede det stærkt forgældede Vestervig Kloster i 1788, men han var ikke i stand til at betale godsets skatter og kom derved i gæld til amtsstuens kasse. Det må have været en svær situation for Thagaard, som havde ansvaret for, at svingefaderens skatter blev betalt. Skatterestancerne betød, at der kom til at mangle penge i kassen. I 1792

revnede ballonen, og Rentekammeret suspendede Thagaard. Hans formue blev beslaglagt, og hans ejendomme blev solgt til delvis dækning af kasseunderskuddet. Heldigvis fik Moldrup et lån i Vestervig Kloster, og sammen med indtægterne fra Thagaards bo blev kasse manglen dækket. Amtmanden, som må have været glad for Thagaard, gik i forbøn for ham og indstillede til Rentekammeret, at Thagaard måtte genindtræde i sit embede. I 1794 resolverede kongen, at Thagaard kunne vende tilbage til stillingen. Efter nogle få år skete der igen en sammenblanding af amtstuekassens penge og Thagaards egne penge, og i 1798 blev Thagaard derfor afskediget som amtsforvalter.

Thagaard var både landvæsenskommissær og amtsforvalter, og han fortsatte som landvæsenskommissær, selvom han var afskediget som amtsforvalter. I 1799 blev han tillige udnævnt til sandflugtskommissær og fik ansvaret for klitdæmpningen i Thy. Thagaard opnåede stor anerkendelse for sit sandflugtsarbejde, og det resulterede i, at han trods den blakkede fortid blev udnævnt til justitsråd i 1814.

»NU EN OLDING PÅ 64 AAR«

I forbindelse med amtets indsendelse af Thagaards klitregnskab for 1818 skriver Faye, at

»Hr. Justitsraaden, skiøndt nu en Olding paa 64 Aar, dog endnu vedbliver med samme Kraft og utrættelige iver at pleie sit Embede og fortjener min bedste Anbefaling.«

Det er pudsigt, at Faye skriver således, han er selv blot to år yngre end »Oldingen«. Rentekammeret svarer tilbage og beder Faye tilkendegive justitsråd sandflugtskommissær Thagaard, at

»det har været Kammeret kært at erfare den iver og nidkærhed han har vist med hensyn til de anstillede Forsøg med Skovs opelskning på Sandflugtsstrækningerne i hans Distrikt.«

Denne ros gentages i adskillige senere skrivelser. Tilsyneladende udgør Thagaard og Faye et perfekt makkerpar.

Den 7. april 1829 skriver amtmand Faye til Rentekammeret om den 71-årige Thagaards svaghed. I

Augning til

H. J. H. Samfund og Sandflugts Commissair Thagaard

1811

For at jeg mig til Wiborg den 27de April i den
 anseende Brev og Gran-From Kommissar mig
 tilgode i den næste Cüorden i det den Sam-
 ma - - - - - 8^{de}

For at og solde mig den saa smukke
 Skatullen i Wiborg i 3de Ragu i 1811
 den Cyniske Laug Andouff i den nye
 den alle From Kommissar mig tilgode
 siglig til mig Forpligtning og og solde
 saa det alle omkring 12de i 1811 - 4^{de}
 indtækt Transport om 2de - 8^{de}
 Roser - - - - - 3^{de}

Cummer = 12^{de} 3^{de}

Mistet den 6de Mai 1811 - Casper Dolleris

Committere Carl Sigodalms og Enn Mark en
 mig af H. J. H. Samfund og Sandflugts Com-
 missair Thagaard Satah Gensel om G. M. Thagaard
 Datum i Hesperia - Casper Dolleris

Rejseregning til Thagaard fra Casper Dolleriis, 1811.

den afsluttende sætning viser Faye sine fine menne-
 skelige egenskaber:

»Ifølge Embedspligt giver jeg mig den ærbødige
 Frihed at indberette til det Kongl. Rentekammer, at
 Sandflugtscommissair Hr. Justitsraad Thagaard har
 i de to sidste Aar været angrebet af en chemisk Svag-
 hed, som Lægerne ansaae for at være Gigt i Under-
 livet, og formedelst denne Sygdom ikke har været i
 stand til, med hans forrige Overvaagenhed, at vare-

tage sit Embede, som udfordrer bestandige Reiser.
 Da dette allerede var Tilfældet i Foraaret 1828, blev
 det med Hr. Justitsraaden aftalt, at hans Fuldmæg-
 tig skulle berejse Klitterne, saa ofte hans egen Hel-
 bred ikke tillod det, medens han selv ved Hiemstedet
 besørgede Correspondencen og Regnskabsvæsenet,
 da man haabede, at hans Helbred under den ind-
 trædende Sommervarme skulle have forbedret sig.«
 Herefter følger noget om vejvæsenet. »I indeværende

Vinter er Hr. Justitsraadens Svækkelse tiltaget i den Grad, at hans Hukommelse er ganske tabt, og hans Forstandsevne afsløvede, saa at det efter Lægens For- meening er afgjort, at han ingensinde vil vinde hans Forstandsevner tilbage, om han endog, hvorom Læ- gen tvivler, skulle kunde overleve det anstundende Foraar.« Faye fortæller herefter, hvorledes Tha- gaards arbejde er blevet overdraget til andre og slut- ter: »Saaledes haaber jeg, at Hr. Justitsraadens Em- beder uden Skade for den offentlige Tieneste, vilde blive forsvarligen besørgede, indtil han enten ved Døden afgaar eller taber sin Forstand i den Grad, at det ikke mere vil forurolige ham at se hans Embeds- bestyrelse overdragen i andres Hænder.«

Lauritz Thagaard døde den 8. november 1829. For en mere udførlig fortælling om hans liv og virke hen- vises til Poul Kjeldgaards bog om Lauritz Thagaard.

TILPLANTNINGSFORSØG 1811

5. marts 1811 beordrede Rentekammeret en udså- ning af skovfrø i »Thylands Sandklitter« og sørgede for, at i alt tre forskellige arter træfrø på tilsammen 76 pund blev ekspederet til Viborg. Ellefrø blev le- veret fra Sjælland og birk- og granfrø fra Alheden. Thagaard sendte Casper Dolleriis gående til Viborg for der at arrangere frøets transport til Thisted. Af Casper Dolleriis rejseregning fremgår, at han tog af sted den 27. april, og at han opholdt sig tre dage i Viborg. Også hans udgift til transport over to sund- steder er med i regningen.

Der blev sået tre steder »i Grøntoft Slette med østre Side af de tilgroede Hav- og Klitbakker i 2de Mænds udskiftede Klitlodder af Hvidberg Sogn Vestenaæ, Hassing Herred, omtrent lige vester fra bemeldte Hvid- berg Vestenaæ Sogns Kirke«. Som det vil fremgå se- nere, mislykkedes besåningen, og det er ikke lykke- des at lokalisere stedet.

I Thagaards indberetning af 30. juni 1811 oplyses, at den største del af frøet blev udsået den 7., 8. og 9. maj »under Hr. Amtmand og Ridder Fayes Anviisning og Vejledning, som personligen var nærværende og vi- iste saavel mig som Klitbetjentene og Arbejderne Be- handlingsmaaden«. Måske ønskede Thagaard at hel-

gardere sig, for Jens Peter Fuglsang fra Thisted, som var bekendt med besåning i haver, deltog også mod betaling i arbejdet over fire dage. Plantagen blev an- lagt »saaledes, at Raderne gaaer i Øster og Vester og ethvert Hul som er besaaet, er 1¼ Alen lang og 1 Alen bred (1 alen = 63 cm.); imellem hvert Hul er 1 Alen heel Jord. I de besaaede Huller er Grøn- eller Lyngsvæ- ren afskaaren med Spade, og oplagt med Grøn Siden i Vejret paa den vestre Side af hvert Hul«.

»DA STOD GRAN NOGENLEDEN, MEN...«

I december ville Thagaard og herredsfoged Høyer besigtige det besåede område, men på grund af op- stemmet vand efter vedvarende regn måtte besigtig- gelsen udsættes. Thagaard fortæller dog, at han var i plantagen i november, »og da stod Gran nogenleden, men Elle Planterne fandtes meget gule og svage; saa der var ald Sandsynlighed til at disse ville udgaae«.

Året efter, den 30. juni 1812, meddelte Thagaard til Rentekammeret, at en del gran- og ellefrø gav planter, tillige at elleplanterne gik ud om vinteren, men at der den 1. maj stadig fandtes nogle få. Men her ved det seneste syn »da var næsten intet meere at see. Vel fandt jeg end 3 a 4 Stykker Gran Planter, men formodentlig udgaar de og. – Skade at én saa velgiø- rende Anlæg for Landet ikke vil lykkes«.

Rentekammeret skrev næsten trøstende tilbage, at den mislykkede såning måske kunne skyldes det tørre vejr, som man havde i såningsåret, eller at frøet ikke havde været godt nok. Derfor skulle der gøres endnu et forsøg på at »opelske skov«, men først ville man bede den forstkyndige overførster Brüel besøge klitterne i Thy og komme med råd om de videre for- søg. Således endte det første forsøg på at »opelske Skov i de Tyelandske Sand Klitter«.

KANCELLISPROGET OG POSTGANGEN

Korrespondancen mellem Rentekammeret og amtet er skrevet i et respektfuldt og snørklet sprog. Bre- vene fra amtet er sædvanligvis kun underskrevet af Faye eller Thagaard, men brevene fra Rentekamme- ret har mange underskrifter, ofte mellem 10 og 12. Ekspeditionstiden var relativ kort, og det kan undre, også når man betænker, at korrespondancen blev

befordret med ridende eller agende post og skulle passere flere færgesteder. Som et eksempel på sproget gengives indledningen til Thagaards:

»Underdanigst Indberetning over de i Thisted Amts Sand Klitter foretagne Forsøg med Skov Frøes Udsaning og Skov Træers Plantning i Efteraaret 1819. I overensstemmelse med mine underdanigste Indberetninger af 15. Julii 1819 angaaende Forsøgene med at anlægge Skov i Thisted Amts Sandklitter ifølge kongelig allernaadigst Resolution af 23. August 1815 og det højkongelige Rentekammer Collegii Ordre af 9. September forrige Aar, giver jeg mig den Frihed underdanigst at indsende min Beretning, saavel om Frøe Skov Plantagernes befundne Tilstand, som om Antallet paa de Træplanter der ere udplantede i indeværende Efteraar, og endelig de Træers tilstand, som forhen ere udplantede.« Og afslutningen: »Denne min underdanigste Indberetning med vedfølgende 3 Stk. Bilage afgives til Højvelbaarne Herr Amtmand og Ridder Fayes gunstbehagelige Paategning og Indsendelse til det højkongelige Rentekammer.«

NYE FORSØG I SYV SOGNE I 1816

På foranledning af justitsråd Lauriz Esmarch, der var chef for Jyllands og Lollands Landvæsenskontoer under Rentekammeret, blev der i 1815 udsendt en kongelig resolution, som pålagde landets amtmænd at sørge for, at der blev lavet skovplantningsforsøg på sandflugtsstrækninger (Esmarch, 1817).

Herefter blev der gjort et nyt forsøg i 1816. Med ejernes samtykke blev der i syv sogne i Thisted Amt udpeget et areal i hvert sogn til opelskning af skov: Nørhå, Tvorup, Vang, Klitmøller, Nors, Hansted og Hjardemål. Når plantagerne var etablerede og sandflugtsrisikoen fjernet, ville plantagerne vederlagsfrit blive tilbagegivet grundejerne.

THISTED – DET DYRESTE LEVESTED I LANDET

Faye og Thagaard må have følt, at de ikke havde den nødvendige viden om »skovs opelskning« i klitter. Kongen bifaldt derfor allernådigst, at opsynsmand Reck ved Tisville Plantage kunne ansættes som medhjælp for Thagaard. Reck blev ansat i 1816 og fik en fast løn plus diætpenge for de dage, han arbejdede i

klitterne. Den ugifte opsynsmand, der herefter tituleres plantør, fik kost og logi hos Thagaard.

Allerede året efter ønskede plantør Reck højere løn. Faye bekræftede til Rentekammeret, at Thisted uden tvivl var det dyreste levested i landet, fordi alt med undtagelse af korn og kød må købes på 3die og 4de hånd. Faye bekræftede også, at Reck ikke kunne leve af den aftalte løn, og han oplyste, hvor meget Reck måtte betale for et lidet værelse, og at han på sine rejser sled meget på tøjet, så det var indlysende, at han behøvede en lønforhøjelse. Rentekammerets svar herpå er desværre ikke dukket op, så det vides ikke, om Reck fik den ønskede forhøjelse.

Da Faye i sommeren 1819 meddelte sine iagttagelser om plantagernes tilstand til Rentekammeret, havde tonen fået en anden lyd. Faye gør opmærksom på, at plantagerne er vidt adspredte, og at alle ligger langt fra Thisted. Den nærmeste 2½ mil fra byen, så det synes

»uhensigtsmæssigt, at Skovplanteuren længere bliver boende her i Byen, hvorved baade den offentlige Befordring bebyrdes, og Tilsynet selv gøres ham besværligere, end om han erholdt Boepæl i Plantagernes Midte ved en Udkant af Klitterne enten i Westervandet eller i Nors Sogn, samt at der tillagdes ham saa meget i Lønning, at han kunne holde en Ridehest, hvorved han lettere kunde forflytte sig fra en Plantage til en anden, end ved kiørsel med frie Befordring; ei at tale om, at denne forflyttelse af Opholdssted, ville gjøre ham mere opmærksom paa sin sande Bestemmelse, give ham mere interesse for sit Fag, og forskaffe ham en behagelig Adspredelse ved sine Forretninger, naar han fandt sig bortfjernet fra den mere folkerige Kiøbstad«.

Desværre for Faye afslog Rentekammeret at lade Plantøren forflytte, men så gerne, at han indlogerede sig i nærheden af plantagerne i de perioder, hvor der blev arbejdet i plantagerne. Ej heller ville Rentekammeret give ham et tilskud til at holde hest.

»UDEN HJEMMEL OG LOVSTRIDIGT«

Ligesom pligtarbejdet i klitterne påhvilede det også sognets folk som pligtarbejde at befordre Reck rundt til plantagerne. I et cirkulære af 21. oktober 1821

Undersøgt Rekening!

Der næste Revisor siges sig sigt, med det i Sigt det kongelige
Rentekammer Collegii Dato af 5te Martii og 9de April
i A. Jespersen Høi. Noe, som sig sig sigt af det i Niborg, værdig.

1.	Etter den første under No. 1. undersøgt formlagt Rekning, betalt til Casper Dolleriis af Skitted, som at gaar til Niborg og Løstige Skotte-Grav. og Ell. Noe Transportereh Forli.	12 48
2.	Betalt til Jens Peter Tjølling af Skitted, som sig sigt med mig i Littera, for at som mig kongelig med de forsamlingen af det Noe. Noe, som den der man sigt med forsamlingen af det Noe. Noe, som den der man sigt med forsamlingen af det Noe. Noe, som den der man sigt	2 64
<p>Nota. Efter den med Noe, som sig sigt, som sig sigt, som sig sigt, for Niborg til Skitted, og betalt for som sig sigt, god, at sig sig sigt fra sig sig sigt.</p>		

Sammen = 15 16

gælder den sig sig sigt Noe, sig sig sigt sig sig sigt
Skitted den 20te Junii 1811

Undersøgt
Thagaards

Sig sig sigt
det kongelige Rentekammer
i København.

Sanct. d. 1811 No 86

Thagaards ansøgning til Rentekammeret om refusion af udlæg til rejseregning fra Casper Dolleriis.

udsendt til sognefogederne skrev Reck vedrørende kørsel, at enhver, som blev tilsagt at køre for ham, skulle betale to Mark i stedet for at befordre ham. Allerede før udsendelsen af cirkulæret havde Reck forlangt betaling, og det fik præsten i Vang til at henvende sig til Faye, fordi nogle af hans sognebørn undrede sig over at blive vist bort, når de kom for at køre for Reck og i stedet blev afkrævet penge. Faye videresendte sagen til Thagaard og bad denne indhente Recks erklæring i sagen. Thagaard lagde ikke fingrene imellem. Han skrev et særdeles skarpt brev til Reck, som havde dristet sig til uden hjemmel og lovstridigt at forlange penge og i stedet befordre sig selv, og han bad om en redegørelse.

Efterfølgende kom Reck med en erklæring den 25. november 1821, og da den fortæller lidt om tilværelsen i klitten, gengives følgende:

»Adskillige Gange har jeg givet mig den ærbødige Frihed at forespørge mig for Deres Velbaarenhed,

om det ej kunne blive mig tilladt at befordre mig paa mine reiser i Klitten selv, imod at naar enhver af de kjørepligtige Beboere, for hver Kjørsel de skulle afgive, betale mig 2Rbmk. i Tegn; - Da jeg i dette Tilfælde kunne opdage mange Uordener med Slet og Kreaturer, som mig naar jeg kjører, vil blive umueligt at faae fat paa. - Deres Velbaarenhed behagede at svare, at De aldeles intet har derimod, naar Beboerne, som bliver tilsagt at afgive Befordring, godvillig vilde betale de forestaaende 2 Rbmk. Tegn. - I Fjor Foraar har jeg adskillige Gange til Fods gaaet til Skovplantagen i Thorups Klit, for at spare Bønderne i den travle Sædetid for Kjørsel. - I min Circular Skrivelse af 16de næstforhen har jeg rigtignok anført, at naar enhver, som bliver tilsagt at afgive Befordring, møder, at de i saa Fald ingen Godtgjørelse fik for deres Kjørsel, men desforuden bliver nødsaget til at betale. - Aldrig har dette været min Mening. - Jeg kan lovlige bevise, om det forlanges, at

Thagaards Plantage. Foto: Klaus Madsen.

naar der har været nogle, som ej har villet betale de ovenførte Penge, at jeg i saa Fald har ladet dem give, hvad de godvilligt syntes om, og naar det har truffet nogle fattige, har jeg ladet dem kjøre hjem, og de har aldrig betalt mig en halv Skilling. I dette Tilfælde har jeg befordret mig selv. Hvad den udstedte Circulair angaar, beder jeg ærbødigst om Forladdelse, da sammes indhold aldrig har været min Mening. Jeg indseer meget godt, at jeg har handlet Fejl. Har det været mig bekendt, at der kunne være noget lovstridigt i dette fremgangsmaade, skulle det sandelig ej have skeet. Mange af de kjørepligtige Beboere har selv godvilligt ytret for mig, at de med god villie ville betale mig 2 Rbm. i Tegn for hver Befordring, de skulle afgive. – Naar jeg saa vil befordre mig selv. – Dette har foranlediget mig til at tage Penge og befordre mig selv.«

Sagen blev afsluttet med, at Faye bad Thagaard om over for Reck »at tilkiendegive ham Amtets billige Forundring over et saa dristigt og lovstridigt Foretagende, og ligesom det herved paalægges ham for Fremtiden at afholde sig fra at lade sig betale for nogen Befordring, som han selv maatte Præstere, saa vilde De og betyde ham, at Amtet for denne gang vil lade dette ulovlige Foretagende passere, betragtede det som en Frugt af Enfoldighed, saa vil dog denne sag staae ham aaben, saafremt han oftere skulle giøre sig skyldig i slige Forseelser«.

»SKOVPLANTEUREN ER GERAADET I GÆLD«

Reck henvendte sig i 1823 til Faye og fortalte, at han havde stiftet gæld, som han ikke kunne betale. På ny udviste Faye langmodighed, og han skrev til Rentekammeret:

»Skovplanteur Reck har forsikret mig, at han, uagtet at have anvendt den strengeste Sparsommelighed, er geraadet i Giæld, som han ikke seer Mulighed i at betale, og som han frygter for skal opsummere mere og mere. – Paa disse Grunde er det han vover at ansøge om en Gratiale af 50 Rbd. Sedler. – Da Kollegiet forhen har vist ham den Naade at skiænke ham en saadan Sum, saa indstilles Memorialen til gunstigst Bevilgelse«.

Heldigt for Reck fik han gratialet.

Ved udgangen af 1824 skrev Rentekammeret, om ikke betalingen for plantør Recks kost og logi hos Thagaard kunne indskrænkes. Reck boede og spiste altså stadig hos Thagaard. Faye svarede, at nok kunne betalingen for logi, kost og tøjvask synes høj, men han kunne ikke anbefale en nedsættelse.

Transporten af plantør Reck rundt til de forskellige plantager voldte stadig problemer. Eksempelvis udeblev en bonde, som skulle køre Reck til Hansted og Nors plantager. Bonden var imidlertid gået fra hus og hjem og derfor ude af stand til at køre eller betale den idømte bøde. Alligevel blev han indsat i Thisted Arrest på vand og brød i to dage og nætter til afsoning af bøden.

»ET HØJST ENFOLDIGT, SVAGELIGT OG KRAFTLØST MENNESKE«

I november 1825 søgte Reck bort fra Thy. Faye skriver i sin anbefaling:

»Supplicanten Skovplanteur Reck har som meldt i 10 Aar forestaaet Besaaening og Udplantning af vilde Træer i de Thylandske klitter og har derved saavelsom med sine forhen erhvervede Kundskaber i Forstfaget erholdt saadan Øvelse, at jeg anseer ham duelig til en af de ansøgte Tjenester. – Hvad hans moralske Forhold betræffer, da veed jeg intet, som i denne Henseende kunne lægges ham til last, og til-lader mig derfor allerunderdanigst at anbefale Supplicantens Ansøgning«.

Plantør Reck måtte dog blive endnu et år i Thy. Men den 9. december 1826 blev han udnævnt til skovfoged ved Düvelsbrock i Amtet Reinfeld i Holsten. Forinden nåede Faye dog at sende følgende svada til Rentekammeret i forbindelse med etablering af diger:

»Forstplanteur Reck, der skulde have det daglige Tilsyn og Hovedbestyrelsen ved Arbejdet, er et høist enfoldigt, svageligt og kraftløst Menneske; kunde han hverken begribe, hvorledes Arbejdet skulde giøres, ikke heller kunde han fatte, hvorfor samme var fornødent.« Og senere: »Disse foranstaltninger kunde Reck med sit svage Hoved ikke fatte, endskiønt han ikke manglede Villie til at efterkomme mine Raad.« Og Videre: »Siden den unge Thagaards An-

sættelse ere mine Ideer ganske blevne fulgte, og jeg har med Fornøjelse betragtet denne unge Mands Bestræbelse for at fremme Skovvækster«.

Mon ikke det var en lykkelig skilsmisse?

SANDFLUGTSKOMMISSÆR PETER EMANUEL THAGAARD

Lauritz Thagaards tiltagende svaghed gjorde det vanskeligt for ham at besøge klitterne, og for at aflaste ham foreslår Faye at ansætte Thagaards søn som medhjælp. Den 1. februar 1826 indsender Faye en betænkning til Rentekammeret, hvori han foreslår vilkårene for ansættelse af »*Unge Thagaard*«, en titulering, som Faye benytter i en række år herefter.

Peter Emanuel Thagaard blev født i 1805 (folketælling, Thisted 1834). Faye skriver, at han

»maatte være at antage til at oplære de ansatte Klitløbere og Klitfogeder i Træplantning og Udsæd af Skovfrøe. Hvad Oplærelsesmaaden betræffer, da formeener jeg, at Vintermaanederne dertil kan benyttes og milde Dage, naar Jorden er optøet, anvendes, eftersom det er bekjendt, at adskillige Arter af skovfrøe ligesaavel kan udsaaes om Efteraaret og Vinteren som om Foraaret, hvilket ogsaa gielder ved Omplantning. Han måtte da reise fra en Plantage til en anden og lade de oplærende Subjecter selv deels forarbejde Jorden til Besaening, deels lade dem i hans Overværelse omplante unge Planter fra Steder, hvor de staar for Tykt til andre Steder, hvor der gives Aabninger og Mangel paa Planter. De Dage, som Klitfogederne eller andre dueelige Husmænd anvendte paa denne Oplærelse, maatte erstattes dem med en passende dagløn, der udredes af Klitkassen. Skovløberne derimod, som erholder aarlig Løn, skulde være forpligtede til at underkaste

sig denne Undervisning for Intet, ligesom ogsaa paa de andre, Skovarbejderne sædvanligen foretager om For og Efteraaret med egen Haand at forrette Udsaaing og Omplantning, uden anden Betaling end deres faste Løn. Hvad derimod Grøfters Opkastelse til Vands Afledning fra Plantagerne betræffer, hvilket undertiden behøves, som naar Afløbsrenderne tilstoppes af Flyvesand, da skulle de vel til saadant arbejde være forpligtede, men dog imod en moderat Betaling. Hvad den af Hr. Thagaard forlangte Lønning betræffer, da kunne den maaske ansees som høi, dersom hans Arbejde blot skulde indskrænke sig til Undervisning om Udplantning og Besaening, men dersom en del af Plantagerne maatte overdrages ganske til hans Bestyrelse, hvormed han deels fik Lejlighed til at vedligeholde sine Kundskaber, deels ogsaa at virke med større Kraft end hidindtil har været mueligt, medens Opsynet har været fordeelt paa saamange forskellige Puncter, saa synes han ikke at kunne have mindre, end han har forlangt, og de hermed forøgede Udgivter kunne igien bespares, naar Skovplanteur Reck, der virkelig er meget svag og ikke kan udholde de Besværligheder som For og Efteraars Storme underkaster ham i Arbejdstiden, maatte forflyttes til et andet Forstdistrict under en mildere Himmelegn, hvormed samtlige Plantager igjen kunde forenes under Thagaards Opsyn.«

»SIELDEN ANSVARSFØLELSE«

Den 5. september 1826 ansættes Peter Emanuel Thagaard 21 år gammel under sin 69-årige far for at være behjælpelig ved sandflugtsdæmpningen og til i særdeleshed at oplære de ansatte klitløbere og nogle af de bedst egnede klitfogeder i plantning og såning.

Den 9. november 1829, dagen efter Lauritz Thagaards død, meddeler Faye til Rentekammeret, at han har konstitueret Thagaards søn forstplantør Peter Emanuel Thagaard til at føre opsyn med klitterne. Peter Emanuel Thagaard overtog senere stillingen som sandflugtskommissær, men efter nogle få år blev han syg og fik problemer med at bestride arbejdet.

I 1843 indleverede Peter Emanuel Thagaard sin afskedsansøgning, og Faye skriver i den anledning

Thagaards laksegl.

til Rentekammeret den 13. juli 1843, at han ved sin afrejse fra Thisted har modtaget et andragende fra Thagaard, som har opsagt sin stilling på grund af svagelighed. Faye gør opmærksom på, at Thagaard ikke har modtaget fast gage, men udelukkende diæter for hver rejsedag. En sådan gagering havde til hensigt at opmuntre embedsmanden til at berejse og holde opsyn med klitterne, men i den nuværende situation finder Faye det betænkeligt at benytte denne aflønningsmåde:

»Thagaard har imidlertid en stor Familie og har hidtil med sielden Samvittighedsfølelse sørget for sine Børns Opdragelse, hvilket vilde blive ham aldeles umueligt for Fremtiden, da han er aldeles uden Formue, saafremt denne Skaansel i Diætens Anvisning ikke for Fremtiden kan vises ham, da det eneste han har at leve af, og det er dette, i Forbindelse med hans tiltagende Svagelighed, som har bragt ham til den Beslutning at søge hans Afsked, saafremt der ved det Kongl. Rentekammers gunstige Medvirken kunde tillægges ham en liden Pension, som ere tilstrækkelig til hans og Familiens tarvelige Udkomme. Vel skønnes saadant at vilde være forbunden med nogen Vanskelighed, saa meget mere som Thagaard, som meddelt, ikke er fast gageret, men mueligt turde dog hertil netop nu gives en gunstig Leilighed, da der er ham tilstaaet 200 Rd. Aarligt for hans Tilsyn med Klitplantagerne, hvilken Udgift hidtil har været repareret paa alle Jyllands Amter, men som nu næppe vil kunde opkræves længere paa den Maade efter Plantagernes Ophør, hvormed det synes haardt om Thagaard, efter i en række af Aar at have havt en saadan Indtægt, nu paa Grund af den indtraadte Forandring, aldeles skulde tabe samme. Hvis derfor det Kgl. Kollegium maatte finde tilstrækkelig Anledning til at søge det ændret saaledes, at det nævnte Beløb fremdeles kunde tilflyde Thagaard, som en aarlig Pension af en Betiening, hvortil hans Arbejde nu ikke længere behøves, vilde derved Halvdelen udkomme af den Pensuon, som han troer at maatte betinge sig, for at kunde gaa af, og tvivler jeg i saa Fald ikke paa, at Amtsraadet vilde være tilbørlig til at indvillige i, at en Deel af det Manglende, om end ikke fulde 200 Rd., bleve tilskudte af Amts-

repartitionsfonden, især naar der sees hen til, at det er sandsynligt, at der paa anden Maade vilde kunde tilveiebringes Besparelse for Fonden i Udgivterne for Sandflugtsvæsenet, naar dette, saaledes som jeg i Tilfælde af Thagaards Afgang nærmere skal tillade mig at bringe i Forslag, blev bedre ordnet og Opsynet navnlig blev fordelt mellem Flere, hvorved først den aarlige Fred i Klitterne, Besparelse i Arbejds-kraft og Arbejdets hensigtsmæssige Udførelse nøiagtig kunde paasees. Idet jeg saaledes tillader mig at anbefale dette Andragende til det Kgl. Rentekammers gunstige Overveielse og Forslag, giver jeg mig sluttelig den Ære at bemærke, at Sandflugtskommis-sær Thagaards Fader i en lang Række af Aarstal have gjort sig fordelagtig bekendt af det Kgl. Kollegium som Sandflugtskommis-sær og Veinspecteur i Thisted Amt, hvorfor Samme ogsaa nærer det Haab, at dette maa blive taget i gunstig Betragtning ved Bestemmelsen af hans og Familiens Fremtids Vilkaar.«

Thaagaard blev afskediget den 1. januar 1844. Han endte med en årlig pension på 400 Rd., som blev udredt med henholdsvis 200 Rd. fra Amtet og 200 Rd. fra Den Kongelige Kasse.

SKOVFRØPLANTAGERNE PÅBEGYNDES 1816

Som tidligere nævnt blev det besluttet at lave 7 frøplantager. Der blev igen leveret frø til Viborg, og denne gang måtte Ole Berthelsen gå til Viborg for at leje en vogn og sørge for at bringe frøet til Thisted. Hvor meget frø og af hvilke træarter der blev modtaget, vides ikke, men senere indberetninger tyder på, at det var frø af gran, fyr, lærk og birk. Såningen skete i løbet af foråret. For hver plantage blev der tegnet en skitse med påskrevne sidemål og oplysning om antal tilsæede huller. Plantagerne blev anlagt på samme måde som i 1811, dog med den undtagelse, at hullerne kun var 1 alen i kvadrat. Som noget nyt blev der lagt ler i hullerne, hvorefter frøene blev sået og tildækket med lyng.

Ved årsskiftet skriver Faye til Rentekammeret, at han mener, at skovanlæg i klitterne bør betragtes som en privat sag, der er amtet uvedkommende. At han ikke har set de nye plantager, men at han er overbevist om, at arbejdet er gjort hensigtsmæssigt.

Rejsning

N° 1
min

Det S. T. h^e Fjeldsraad og Kancellier Komiss
 i sin Thagaard naar den Udgift jeg
 har haft i Anledning af en Rejsn jeg har
 gjort for sin til Wiborg for at affinde
 som Kancellier, noget Skadsom uundig

Et Betalt for Wiborg til Fjeld i Augusten
 11 $\frac{1}{2}$ Mil a. L. No. 24 β ————— 25 $\text{R}.$ 48 S
 2 For min Rejsn efter Deltag. — 12 $\text{R}.$ — — — — —
 Summa 37 $\text{R}.$ 48 S

Leetalls Comiss og Dens Regnskabsfører Sins
 Mand og Ole Wiking er mig betalt, af
 Fjeldsraad, Thagaard forfor quiteres

Fjeld den 18 April 1816

Ole Bertelsen

Rejseregning til Thagaard fra Ole Bertelsen, 1816.

Han frygter, at de lave plantagearealer vil blive oversvømmet, og at disse vanskeligt kan udgrøftes, fordi sandflugt hurtigt vil tilstoppe grøfterne. Han foreslår, at man sår på klitternes sydside, og at man mellem hullerne planter klittag, som dels skal standse sandflugten, dels give læ til de unge planter. Han deler ikke Thagaards bekymring for, om klitsiderne vil være for tørre, men mener, at leret vil holde på fugtigheden. Allerede her fornemmes en fælles interesse i tilplantningsforsøget. Faye slutter med at udtrykke bekymring over, at kreaturer vandrer ubevogtet omkring fra de omliggende byer, »naar Ævret er opgi- vet«, dvs. når man efter høsten opgav hegningen og lod dyrene gå løse omkring.

THAGAARDS PLANTAGE

I 1817 blev såningsplantagerne udvidet med et nyt areal i Tvorup Sogn. I denne plantage, som i dag udgør Thagaards Plantage, blev der udelukkende brugt planter. Efter nogle år blev der imidlertid også sået frø, så i dag er det ikke muligt at se, om et træ er plantet eller sået. Pil og poppel blev ikke sået, men sat som stiklinge eller plantet.

Ved den første plantning i foråret 1817 blev der anvendt birk, gran, røn, poppel og bævreasp (Zitter Poppel = bævreasp), i alt 8.100 planter. Der er ingen oplysninger om, hvorfra disse planter kom. Der er heller ingen beskrivelse af, hvorledes selve plantningen er foregået. Det tilplantede areal er vist på en skitse, og det er opgjort til 5 tønder land og 10.629 kvadratalen (3,17 ha). I de efterfølgende år blev der hvert år for hver plantage lavet skitser over årets tilplantning og såning, men desværre fortæller skitserne ikke noget om Thagaards Plantages eller de øvrige plantagers ydre grænser.

Planterne til Thagaards Plantage kom i begyndelsen fra planteskoler i Nordsjælland og fra Eskjær Skov i Salling. Efter få år blev der suppleret med planter fra Alheden og Irup Hovedgård i Thy. Frøene til såningsplantagerne og senere også til Thagaards Plantage kom øjensynlig fra Sjælland. Frø og planter fra Sjælland blev oftest sendt med skib fra København til Aalborg og derfra transporteret videre med hestevogn til Thisted. Enkelte gange var der dog di-

rette skibstransport fra København til Thisted. For at beskytte planterne mod udtørring, var de indpakket i bastmætter under transporten. Der blev leveret frø og planter både forår og efterår, så der var to sånings- og plantesæsoner om året.

FRYGT FOR PLANTAGENS FREMTID

I sommeren 1817 besøgtede Faye alle plantagerne. Han konstaterer, at såningerne fra 1816 er i live, men at de nogle steder har det dårligt. Såningerne fra 1817 er mislykkede, og han mener, der må foretages omsåning. Under omtalen af den plantede plantage (Thagaards Plantage) nævner han, at en »Skai« – det lokale navn for en udtørrende nordvest storm i forsommeren – har afsvedet bladene på løvtræerne. Ca. tre fjerdedele af granplanterne var gået ud, men de overlevende gav ham håb om, at granplanter fremdrevet ved besåning og tilvænnet klimaet fra ungdommen ville lykkes. Han tror ikke, at man med held kan dyrke løvtræer så tæt på havet og i så mager en jordbund. Faye konstaterer endvidere, at de fleste topskud er afbidt af får, og han frygter fremtiden for plantagen:

»Til at forebygge saadant Ufred veed jeg intet andet Middel at foreslaae end at bygge et Huus i Nærheden af Plantagien og at antage en Klitløber, som lønnes for at have Opstand og Tilsyn med Træerne, og maae, da Ufred især kan befrygtes om Natterne, endog af vilde Faar, hvoraf enkelte driver omkring i Klitterne, saa maatte en saadan mand være forsynede med Hunde, der afrettes til at holde Vagt om Natterne, og at fordrive ethvert Kreatur, som nærmede sig Plantagierne«.

I efteråret 1827 noterer Faye, at plantagerne ikke har andre fjender end vinden, måske også saltpartiklerne fra havet. Frø af nåletræer, birk og el spirer lettere i det rene flyvesand end i planteskolen i Thisted. De små planter bliver ikke højere end den tørv, som er oplagt vest for såningshullerne. Faye har derfor fået »Unge Thagaard« til at lave et tørvedige mod vest samt et tørvedige et andet ikke lokaliserbart sted. Digerne var 2½ alen høje, men det nævnes, at diget vil blive forhøjet med en alen næste år, så den totale højde blev 3½ alen. Faye håber, at disse diger

vil yde beskyttelse for den bagved liggende skov, »der saaledes forhaabentlig i en skraa linie vil hæve sig Høiere og Høiere indtil et Træes sædvanlige Høide«.

»DE PRUNKE MED UBESKADIGET VÆKST«

I efteråret 1828 beskriver Thagaard tilstanden i plantagen således:

»De Planter der i bemeldte Slette er opelskede af Frø staar i den skønneste vækst og fremviser kraftfulde Gran, Fyr og Birkeplanter, der ej siden min indberetning har lidt mindste Skade, saa at de prunke med ubeskadiget Vækst. I bemeldte Slette er de fra Kiøbenhavn hidsendte Naaleplanter af *Pinus canadensis* (hvidgran) og *Pinus rubra* (skovfyr) udplantede, hvoraf de fleste lykkedes. Granerne blev satte paa en lyngbegroet Bakke, beskyttet for nordvestlige Vinde, hvor de endnu vise god Vækst; bedre end de, som sattes paa en bedre jordbund i Dalene, hvor den største Del bortvisnede; hvorimod Fyrrene, der blev plantede paa samme Bakke, gik ud paa dette Sted, men fandt jo bedre Vækst i Dalene, hvor de staar i frodig vækst«.

Denne indberetning beskriver i usædvanlig positiv ånd plantagens udseende. Der omtales også gravning af grøfter, og kulegravning af et areal, som tilplantes med pil, birk, el, lærk, fyr og gran. Men der er ingen oplysninger om, hvorvidt kulegravning er en ellers benyttet jordbearbejdning forud for plantning. Det fremgår af flere indberetninger, at der opgraves planter i plantehuller med tæt opvækst, og at disse planter udplantes i plantagen.

I 1828 eller 1829 blev der anlagt en lille lokal indhegnet planteskole, og det oplyses, at den i 1829 har leveret 300 pilestiklinger, 400 gran, 200 fyr og 100 lærk, som alle er plantet bag et stort dige i den søndre slette. For første og eneste gang nævnes noget om topografien: »Raaebjergkjers Slette, der har en saa stor Udstrækning, at den bliver begrænset i Midten af en Sandrimme, der gør at den anses for to Sletter.«

I 1829 bemærkes, at der efter digets opførelse ikke længere vil blive gravet kvadrater til såning, fordi der for fremtiden alene vil blive anvendt plantning. Desværre er der heller ikke her oplysninger om plantningsmetoden.

BIRK SKULLE SKAFFE MERE LÆ

I 1830 oplyses, at de planter, der står ved diget er »i den skønneste vext, hvortil meget har bidraget at ingen vandskade paa dette Sted har været, men hvad derimod Planterne angaar der ej kan have læ af Diget, da staae disse i vegetation uden nogen synderlig Vext«. For at skaffe mere læ bliver der plantet birk oven på diget. Det nævnes også, at planterne i den lille indhegning, hvori der har været opelsket planter, er mislykkede pga. fugtighed.

I 1831 konstateres fortsat optimisme. De planter, som vokser langs diget, har nået en højde fra 2 til 4½ alen, men de yderste spidser er afsvedet. De træer, som ikke er beskyttet af diget, og som er frembragt såvel ved plantning som såning, har »et fordelagtigt udseende og er i høiden fra 7 tommer til 2 alen«. Det oplyses desuden, at grøfterne er blevet oprenset og, hvor det var nødvendigt, er der gravet nye grøfter. Interessant er, at der plantes både i gamle kvadrater og »paa nye Steder«. For de nye steders vedkommende er der heller ikke her oplysninger om den anvendte plantningsteknik.

I 1835 trives tilsyneladende også nogle af de træer, som ikke står i læ af diget. I Thagaards indberetning ved udgangen af året skriver han:

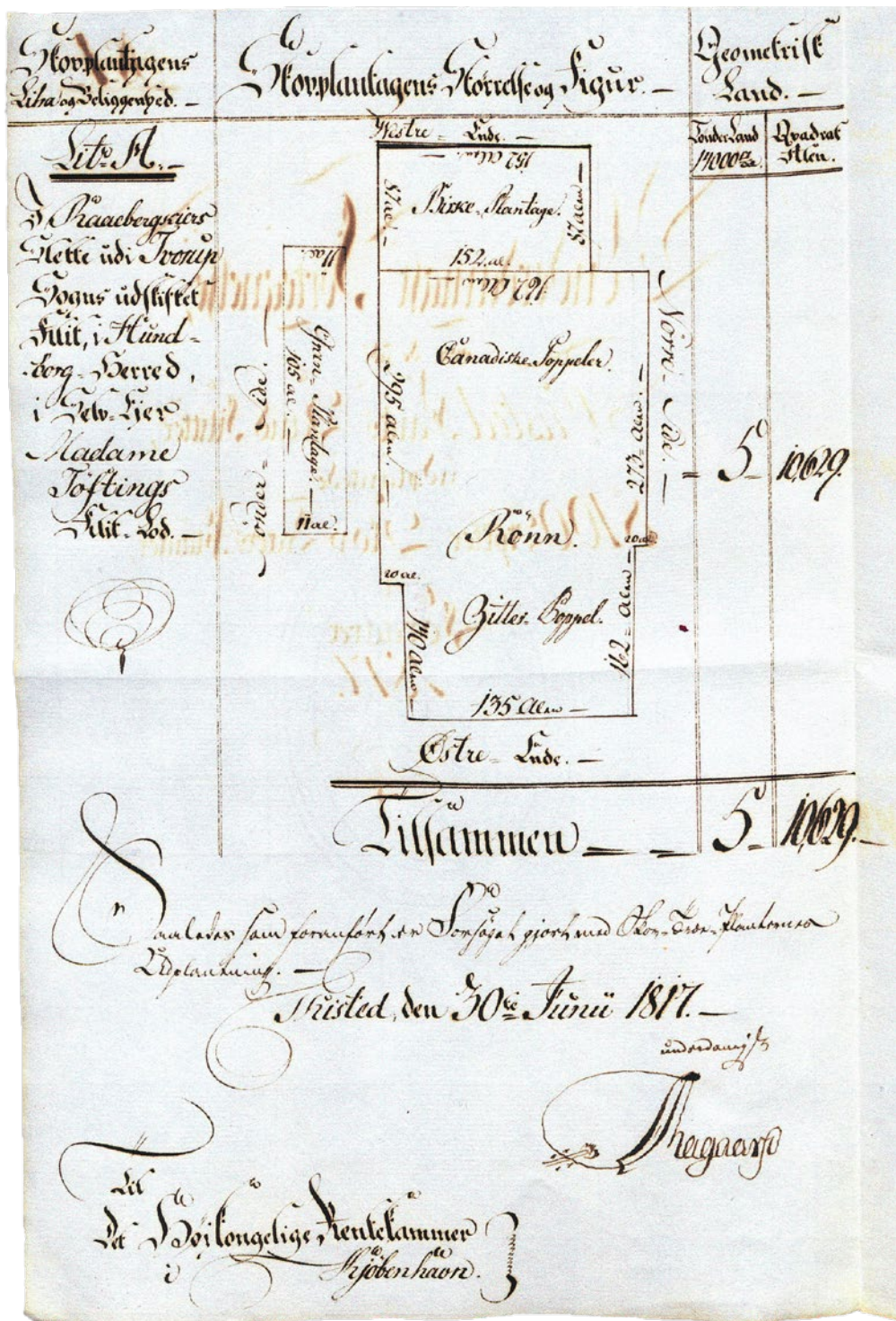
»Træerne i det heele have lidt meere og mindre Skade ved Orkanen den 8. og 9. August dog især de der ingen Læ kunde faae af det opførte Dige; dog er Skaden vil jeg haabe ej af den Natur at den igien til Foråret kan restitueres. Træernes høide er som ved min indberetning ad 30. Juni, saaledes de ældste holder i høide fra 21 tommer til 4½ alen. De ved Diget nær mest værende. De øvrige og som ingen Læ have ere fra 12 tommer til 2½ alen.«

TVORUP SKOVHUS OG ANSÆTTELSE AF KLITLØBER

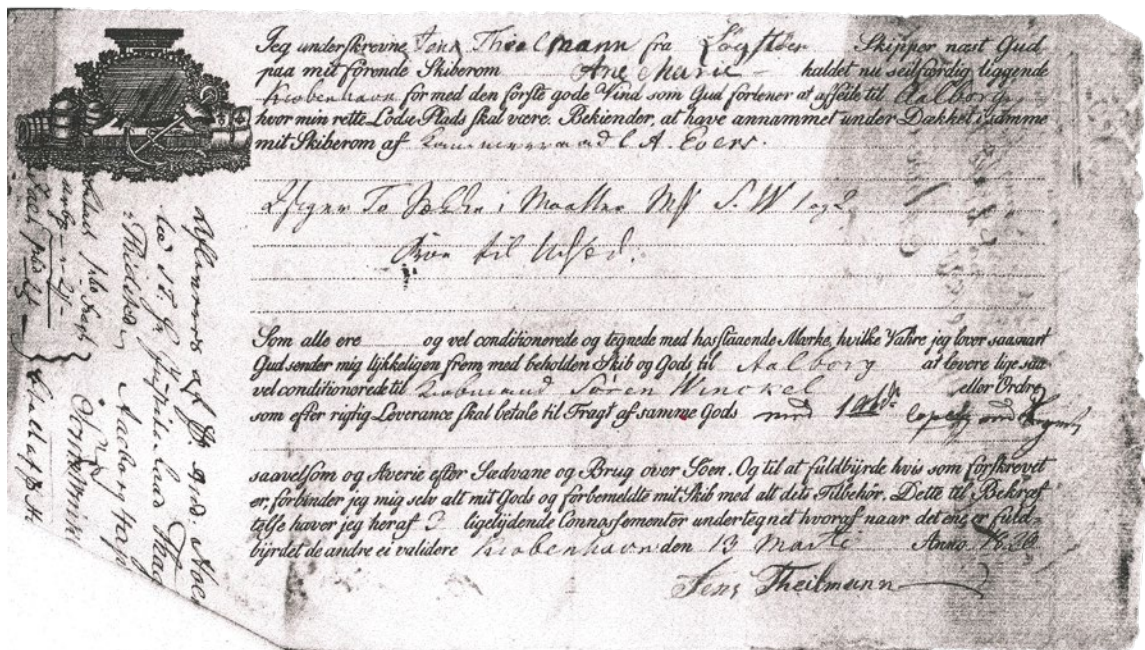
Rentekammeret godkendte Fayes forslag om at bygge et hus ved plantagen og ansætte en klitløber. Huset blev bygget i 1818 og i samme år blev Jens Olesen fra Hundborg ansat som klitløber på vilkår, at han straks eller efter omstændighederne kan afskediges, hvis han ikke opfører sig »troe og redelig paa sin Post«.

No.	Sognets Navn hvorudi Komplantagen er bebyggende.	Hvordan og Naar Arbejdet er foretaget.			Dato. med Mån- ner.	Hvortil som har foretaget Arbejdet.	Soll.	Bane.
		Naar.	Dato.	Dage.				
				1	Tørring	20	—	
				2	Tørring	6	6.	
				3	Tørring	20	—	
				4	Kang	16	—	
				5	Tørring	20	—	
				6	Tørriup	16	—	
				7	Tørring	2	2.	
				8	Tørring	6	6.	
				9	Tørring	20	—	
				10	Kang	16	—	
				11	Tørring	20	—	
				12	Kang	8	—	
				13	Tørriup	10	2.	
				14	Tilsted	7	4.	
				15	Tørriup	2	2.	
				16	Tørring	6	—	
				17	Kang	6	—	
				18	Tørriup	16	—	
				19	Hindberg	14	—	
				20	Tørriup	6	—	
				21	Millerup	8	8.	
				22	Hindberg	20	—	
				23	Kang	12	—	
				24	Taarsted	8	—	
				25	Tørriup	10	—	
				26	Kang	10	—	
I alt Tilfammenlagt						302	30.	

»Dåbsattesten«. Oversigt over plantedage i Tvorup Sogns klit; udskrivningssogne, antal mand og vogne, 1817.

Skitse visende den første tilplantning af Thagaards Plantage, forår 1817.

Fragtbrev for skibstransport af planter fra København til Aalborg, 1820.

Klitløberen skulle »have tilsyn med, at ingen Ufred forefalder i Klitten, til hvilken Ende han strax anskaffer sig et par Hunde, der hver Dag og Nat maae gaae løse, og som afrettes til at bortjage Faar og andre Kreaturer, der maatte ville nærme sig Skovplantagen«. Jens Olesen var ansat indtil 1830, hvor han afløstes af Mads Jensen Bedsted, som blev forflyttet fra Hasted Plantage.

Efter en kontravers, hvor Mads Jensen Bedsted nægtede at huse nogle optagne får, blev han afskediget. En ny klitløber blev hentet fra planteskolen i Thisted, som omtales senere. Efter to år blev han syg, og Mads Bedsted blev taget til nåde og igen ansat som klitløber. Byggeriet og indretningen af Tvørrup Skovhus er beskrevet af Charlotte Boje H. Andersen i Historisk Årbog 2007.

SÅNINGSPLANTAGERNE – MISVISENDE NAVN

Navnet »såningsplantager« er misvisende, da der få år efter starten også blev foretaget plantning i plantagerne. De er derfor et blandingsresultat af både såning og plantning. Navnet er imidlertid bibeholdt,

fordi det er benyttet i indberetningerne fra amtet til rentekammeret.

Det var håbet, at de mange indberetninger kunne afsløre teknikken bag såning og plantning, men det er desværre ikke lykkedes. Indberetningerne beskriver de mange forsøg, der blev gjort for at forbedre skovopelskningen, men der er ingen oplysninger om forsøgenes resultater, og om de eventuelt resulterede i en instruks for såning og plantning. Eksempelvis foreslår Faye i 1817 at så hjælme mellem plantehullerne for at skabe læ til frøplanterne, og i 1830 omtales dypning af planternes rødder i en opslemning af ler for at bevare fugtigheden. Om forslagene medførte en fast procedure bagefter, ses imidlertid ikke.

Der er nævnt gentagne problemer med at få transporteret ler til plantagerne, og der er gentagne beklagelser fra bønder, som kvier sig ved at afgive lyng. Det mest sandsynlige er derfor, at såningen gennem hele forsøgsperioden blev foretaget i gravede huller iblandet ler og med græstørven anbragt vest for huller, således at vegetationssiden vendte opad. Efter såningen blev frøet dækket med lyng. Hvorledes

Thagaards Plantage. Foto: Klaus Madsen.

plantningen blev foretaget står hen i det uvisse. Der nævnes plantning i huller efter mislykket såning og plantning i fuldbearbejdet areal. Noget tyder på, at der også kan have været plantet i pløjede striber.

FORSØGENE OG UDVIKLINGEN I PLANTAGERNE

De utallige indberetninger fra Faye til Rentekammeret viser Faye som en særdeles skarpsindig naturriagttagere, der er i stand til at uddrage konklusioner af sånings- og plantningsforsøgene. Det er valgt at medtage et udvalg af indberetningerne, fordi de giver et fint indtryk af de problemer, man tumlede med. Desuden giver de et billede af udviklingen i plantageforsøgene.

Faye beklager i 1818, at

»de gjorde Forsøg have fundet saa mange Hindringer i Naturen selv. Men den der har havt med Skov Anlæg, endogsaa paa en meget gunstigere Jordbund og under en mildere Himmel, at gjøre, han er ikke uvant til lignende Modgang, men med

fast Villie at vedblive indtil Naturen paa en aldeles afgjørende Maade har erklæret sig imod Sagen. Dette kan efter mine Tanker ingenlunde ansees for at være Tilfældet.« Det er for tidligt at give op, og han tilføjer: »Overalt er Forsøget jo ikke kostbart, da Plantningen forrettes af det Offentlige som andet Klitarbejde!«

Faye bemærker, at selvom planterne især i Nors, Hansted og Hjørdemål sogne er i »den bedste Væxt«, kan man ikke sammenligne dem med planter af samme alder på en bedre jordbund og under en mindre stormfuld himmel. Faye havde gravet planter op og han fandt, at rødderne var uforholdsmæssig større end toppene. Han formodede, at planterne per instinkt ville anvende deres første kraft på at sende rødderne ned i en fugtigere jordbund. Når dette var sket, ville de kunne anvende større kraft på stammer og grene.

Han fortsætter: »Overalt er det for tidlig endnu at afgive nogen bestemt Dom over, hvad Skiæbne disse Plantager vil have, da man med de foretagne For-

søg hverken maae lade sig blinde af et Aars Held og Fremvæxt, ikke heller skrække af et mislykket Aars«. I foråret 1818 havde Faye bedt Thagaard om at skære toppen af nogle af de tilsendte popler og bruge toppen som stikling. Toppene havde blade om efteråret og stammerne havde slået rødder. Næste sommer, mente han, ville give svaret på, om stiklingerne ville fortsætte med at vokse.

LANGE STIKLINGER AF FEM FORSKELLIGE PILEARTER

Den ustandselige nedvisning af planter med undtagelse af nogle pilearter får Faye til i 1819 at foreslå et pilehegn, som skal give læ for bagvedliggende planter. Han beder om lange stiklinger af 5 forskellige pilearter, som skal sættes i 2 eller 3 rækker med en indbyrdes afstand på 4 alen. Hvis dette falder heldigt ud, kan man igen på 200-300 alens afstand lave en yderligere planterække. Imidlertid har man ikke været i stand til lokalt at skaffe pile, fordi landmændene er begyndt at indse træplantningens nytte og derfor selv skærer stiklinger af de få træer som findes.

I en følgeskrivelse dateret 24. juli 1819 fra Faye til Rentekammeret oplyser han, at såningerne fra 1817 og 18 ikke har været så villige til at spire. Han tilskriver det dels de tørre og varme somre og dels manglende viden om den rigtige behandling af såningerne. Han begrundet det med, at nogle frø har givet planter på en ringe jordbund, medens de samme frø på en bedre jordbund ikke har resulteret i planter. Han sammenligner behandlingsmåden i flere plantager og konkluderer, at den dårlige fremvækst formentlig skyldes:

»a. Den påførte Leers Behandling; thi hvor man har paaført et alt for tykt Leerlag der er denne strax blevet hærdet af Soelheden hvorved det er blevet umuligt for Frøet at skyde frem i den steenhard Masse; hvor man derimod har lagt Leeret for tyndt eller iblandet samme ved Rivning alt for fiint med Sandet, der findes vel en bedre Wext; men dog ikke nær saa god, som hvor Leeret ligger udbredt over det opgravede Hul i smaae sønderbrudte Stykker af et Due Ægs størrelse; thi her falder Frøet ned imellem Aabningerne, og derved beskyttes det fra at bortblæ-

ses af Vinden og at begraves under Sandet, det erholdes ogsaa derved den fornødte Skygge og Fugtighed som fremmer Vegetationen.

b. Bestrøningen, som ikke alle vegne er foretaget med lige Nøjagtighed: thi ved de enkelte Huller eller heele Planager, hvor man forefinder en stærk Bestrøning med Lyng, især i en grov klumpet Grund, der ere Planterne opkomne i Mængde, endogsaa i denne meget heede og tørre Sommer, men hvor Bestrøningen har været for tyndt ere faa eller ingen Planter fremkommen.«

»SKVOPLANTEUREN HAR ET SVAGT HOVED«

»Af hvad Nytte en hensigtsmæssig Bestrøning er sees fornemmelig i Aar på Birkefrøet, som aldrig forhen har villet voxte, thi på høiden af en Klitbakke, bestaaende af reen Sand og udsat for Soelstraalerne have man til en Prøve anlagt en liden Besaaning af Birekfrøe, der som bekendt ikke maae nedharves og derfor lettelligen bortblæses. Denne Besaaning var hendelsvis bleven bedækket med blødt Moes, under hvilke Planterne opvoxte i stor Mængde. Da jeg frygtede for, at Moeset dog ved sin Tyngde maatte qvæle disse Planter, befalede jeg Klitløberne at lette Bedækningen noget i visse Huller, at lade dem i andre blieve i uforandret Tilstand, og endeligen at borttage Moeset af nogle og igien bedække dem med fiin Lyng. Jeg skal nu lægge mærke til Virkningen af disse tre Behandlingsmaader, for deraf at uddrage et nyttigt Resultat.«

Højst overraskende afsluttes dette afsnit således: »Skade er det, at Skovplanteuren har et svagt Hoved, og at Klitterne ere saa langt fraliggende, at man ikke kan finde Lejlighed til at eftersee dem.« Mon ikke Fayes frustration over plantør Recks manglende initiativ har fået ham til at lave denne tilføjelse i den ellers saglige indberetning?

Faye mener, at mange planter drukner om vinteren, fordi der står vand i plantehullerne. Han har talt med Thagaard om at grave afledningsgrøfter, men Thagaard er skeptisk. Han mener, at det ikke er muligt at skabe afløb til lavere liggende arealer, og at grøfterne hurtigt vil blive fyldt af flyvesand. Sagen er vigtig, og derfor synes Faye, at der bør gø-

Til det Kongelige Amtekontors jyske og
 Lolland, Laaland og Bornholm, samt de fem
 til nævnte forinden nævnte Landstyre
 til Høst Amte Landstyre:
 II. Laanmatydelene med enen. med
 med T. og indfølsomme:
 1000 Af ianadigt Foppul 3 Aar
 400 - - - - - Frip Foppul, 3 Aar
 1000 - - - - - Af 5 Aar
 1000 - - - - - Afson, 5 Aar
 Afgiven fra Løjde Plantage og
 Løjde Amte -
 Hørsholm den 4de October 1819.
 Schäffer

Planter leveret fra Schäffers Planteskole i Hørsholm, 1819.

res et forsøg på med plov at trække en dyb fure hen til steder med den laveste beliggenhed. Hvis det viser sig, at vandt trækker bort, kan man grave egentlige grøfter.

SVAGE PLANTAGER SKAL NEDLÆGGES

Ved udgangen af 1821 skriver Faye, at de anstillede prøver har vist, at fyr, gran og til dels lærk kan gro.

Kun erfaring vil vise, hvad der sker, når træerne bliver større og kommer op i vinden. Han tror, at de yderste træer mod vest og nord vil blive krøblinge, som kan give læ til en bagved liggende plantage. Han tvivler ikke på, at også løvtræer vil kunne trives, men kun, hvor der skabes læ. Igen gør han opmærksom på, at omstrefende får anretter skader. Også harer bliver nævnt. Faye mener, de bider toppen af

birketræerne, og han konstaterer, at der i alle besåninger ligger haregødning. Han mener, at de svageste plantager bør nedlægges, og større energi blive brugt i færre plantager, hvor der så skulle bosættes opsynsmænd.

Den 14. august 1821 godkender Rentekammeret, at forsøgene indskrænkes eller ophører på steder, hvor der har vist sig for mange problemer, og efter nogle få år videreføres tilsyneladende kun de plantager, hvor der er blevet ansat opsynsmænd (se senere).

Efter et besøg af skovrider Bang i 1823 skriver Faye, at han bifalder Bangs forslag om at bearbejde jorden i sammenhængende strækninger og at så fyr ved udkanterne. Der er stadig problemer med at lave vellykkede birkesåninger, så lyngdækningen bør fjernes lidt efter lidt, efterhånden som planterne skyder op. Med hensyn til plantning af løvtræer er Faye »næsten overbeviist om, at saavel Jordbunden som Klimaet for det første lægger uovervindelige Hindringer i Veien for et lykkeligt Udfald«.

For at spare arbejde og lette udsåningen foreslår skovrider Bang i foråret 1825 at foretage rabatpløjning i retningen nord og syd og så i de pløjede striber. Faye er imidlertid betænkelig herved, da han mener, at furerne vil blive hævet op over den almindelige jordbund og dermed udsat for vind. Lyngdækningen, som er absolut nødvendig, vil derfor kunne blæse bort. Faye iværksætter derfor et forsøg med pløjning af to furer, som kastes ind mod hinanden, og såning og lyngtildækning i de to lavere liggende blottede striber.

»FORRETES MED TILSAGTE FOLK AF ALMUEN«

I 1825 skriver skovrider Bang en indberetning om plantagernes tilstand, og Faye bemærker hertil:

»At jeg i det Heele ikke finder noget at erindre mod Rigtigheden af Hr. Skovriderens Indberetning, at jeg er enig med ham, at de unge 1 Aar gamle Planter bør optages og udplantes fra de Steder, hvor Besaaeningen befindes at være for tyk, samt at jeg ikke tvivler om, at denne Operation, efter de Prøver jeg selv har anstillet i den Kongelige planteskole her ved Thisted med forskjellige Arter af Løvtræer, ogsaa vil lykkes

med Naaletræerne, naar samme skeer med vedbørlig Forsigtighed og Omhyggelighed, men da Skovarbejdet i Klitterne stedse forrettes med tilsagte Folk af Almuen, der hverken kender Behandlingsmaaden ved Træplantningen, ej heller have nogen Følelse for, at det gjorte Arbejde skulle lykkes, saa anseer jeg det ønskeligt, om de ansatte og lønnede Klitløbere samt nogle af de fornuftigste Klitfogeder bleve af Skovplanteuren oplærte i det rigtige Greb ved saadanne Træers Udplantning, samt at unge Thagaard, der baade synes at have Lyst og indsigt i Forstvæsenet, kunne formaaes til at overtage sig denne Undervisning, da Skovplanteur Reck nu oftest er syg og mindre skigget til deslige Foretagender. Det omhandlede Udplantningsarbejde formeener jeg bør paalægges Klitløberne, som en Følge af deres Tieneste uden Betaling, men hvad klitfogederne angaar, da maatte disse tillægges en passende Dagløn, eftersom den recognition de aarligen nyde af Klitkassen ej er tilstrækkelig til at erstatte dem Tabet af de dage, de maatte anvende paa Udplantningen.«

For første gang nævnes, at Thagaards søn deltager i arbejdet med plantagerne. Desuden, at Reck er syg. Faye mener, at man skal indstille brugen af løvtræer i klitterne og i stedet håbe på nåletræer, som måske med tiden vil kunne give læ for mere ædle løvtræer. Dog bør man fortsat bruge birk og el for om muligt »paa Stedet selv at opdrage Planter til Omplantning i Klitten«.

BEMÆRKNINGER »GRUNDER BAADE I SANDHED OG SAGKYNDIGHED«

24. september 1830 giver Faye sine bemærkninger til skovrider Bangs betænkning om forsøgene til skovs opelskning:

»Jeg kan ganske henholde mig til Hr. Forstraadens Bemærkninger, som grunder baade i Sandhed og Sagkyndighed. Det Forslag Hr. Bang har giort om at dyppe Planterne i en Opløsning af Mærgel eller Leer er vistnok meget hensigtsmæssig baade til at vedligeholde Fugtigheden omkring Planternes Rødder som og til at forfriske de unge planter, under den første Rodfæstning i den sandede bund, og da der stedse henføres Leer til Bedækning og Indblanding,

N° 2

Af S. C. H. Skov. Platon Proch, her Underseggede
 modtaget, for med 2de paa Fjere bespændte Vogne og Frøspjæter
 Planter fra Eskjær Skov til Salling Sund, den Summae
 9 Rind. og skriver sine Argeskandelen navne Nordie
 hvortil herved erbedigt.

G. Wittens
 Leth.

Eskjær d. 30de Marts 1820. —

Betalingskvittering for to vognes kørsel med planter fra Eskjær skov til Sallingsund, 1820.

hvor Træfrøe saaes i den løse Sand, saa kan jo en deel af denne anvendes til at slamme den Vælling, hvori Planterne skulle neddyppes, og vil saaledes efter min Formening blive virksommere ved at nedlægge Planterne i den vegetabiliske Jord, hvorom Hr. Thagaard taler. At opføre flere Diger ville vistnok være høist hensigtsmæssig, og maatte disse formentligen ikke opføres alt for nær ved hinanden, da Sneen ved den derved frembragte Læe ville samle sig mellem Digerne og derved frembringe den Ødelæggelse, som i Aar har fundet Sted i Hjørdemaal Plantage. At besaae disse Diger med Birkefrøe kunde Prøves, og i et saa fugtigt Aar som det indeværende og næstforegaaende er det ogsaa at haabe, at Frøet vilde spire, men i tørre Aar anseer jeg denne Prøve høist mislig, ligesom det ogsaa, saafremt Træerne ville voxte, maae ansees tvivlsomt om Diget, naar Træerne voxte til, kunde blive staaende og ei blive nedkastede ved Storme, dog fortiener altid Forslaget en Prøve.«

Faye nævner ogsaa, at han er enig med skovrider Bang, at der ikke bør anvendes fyrretræer i klitten, og han tilføjer:

»En almindelig Fejl ved disse Plantager er, at Vandet ikke tilbørligen kan afledes, deels fordi de op-

kastede Grøfter fyldes igjen af Flyvesand, hvorved foraarsages, at Jordsmonnet ej alene om Vinteren bliver sumpig, men endogsaa, at de opskårne Ruder (små firkantede så- og plantebede, hvor overjorden blev lagt rundt om til beskyttelse mod vinden, red.), hvoraf man alt for ofte har betient sig, thi disse bør ikke anvendes uden paa Høi Grund, bliver fyldte med Vand om Sommeren, naar Veirliget ere saa fugtig, som det har været de 2 sidste Aar.«

EN OPLÆRT DUELIG MAND

I anledning af at skovrider Bang har foreslået, at en af ham oplært person sendes til Thisted for at tage sig af beplantningen af de ældre mislykkede kulturer, svarer Faye den 31. marts 1832, at han har

»den Ære tjenstligen at meddele, at da der er begyndt og allerede gjort saa meget for disse Forsøg, burde man ikke opgive Samme, forinden alt mulig var prøvet, thi dersom det var tilstrækkelig bevist, at Klimaet og Havstormene ene vare Skyld i de mislykkede Forsøg, da vilde det være uoverlagt at tilraade flere Udgivter og Anstrengelser for et Arbejde, som Naturen selv modsatte sig, men da jeg endnu ikke kan ansee dette som Beviis, eftersom de Mænd,

som have været overdraget Bestyrelsen, have manglet den Kundskab og den Erfaring, som en saa vanskelig Forsøg udfordrer, saa kan jeg ikke andet end ansee det ønskeligt, at under Deres Velbyrdigheds Veiledning oplært duelig Mand maatte hidsendes og anvises Bopæl i selve Klitten midt imellem Plantagerne, saa at han ei alene kunde have Opsyn med Arbeidet, men ogsaa fornemmelig med Fredningen og Vandets Afledning, samt med at de ansatte Klitløbere oplærtes og deltog i Arbejdet. Vel bestræber den unge Sandflugtcommissær Thagaard sig for i denne henseende at gjøre, hvad han formaaer, men da hans Sandflugtsdistrict er saa vidtløftig, kan der kun levnes saa liden Tid til at eftersee enhver Plantage især, saa at en Underopsynsmand efter mine Tanker vilde være til megen nytte, naar han besad den fornødne Kundskab og Aand for Sagen, som er saa væsentlig fornøden, samt den Dømmekraft, som udfordres til et Foretagende, hvor man ikke kan handle efter almindelige Forstregler, men maae rette sig efter Naturen og efterspore dens Fordringer«.

Det er ikke oplyst, om en oplært duelig Mand blev ansat.

FOR STORE VANSKELIGHEDER

12. februar 1834 skriver Faye til Rentekammeret:

»Birken, som af alle Forstkyndige anbefales, som et af de stærkeste Træer, viser sig her i Egnen, som et af de svageste, mueligen at det kalkagtige Underlag og den saltagtige Havtaage kan være Grunden hertil. Saameget er imidlertid vist, at den mindre end noget andet Træ taaler tæt sluttet Rand af sine lige; de kiemper da med hverandre om Rum og Næring, og de svagere må bukke under. Ere de derimod indblandede imellem andre Slags Træer, befinder de sig bedre, thi da det Næringsstof, de behøver, mindre fortæres af deres ubeslægtede Sidemænd, taaler de ogsaa et nærmere Naboskab med dem. Saaledes har det i det Mindste vist sig i alle de smaae Plantager, som ere anlagte her i Amtet.«

I 1835 nævnes, at skovanlægget ved »Nørrehaa« liden af vandskader og fugtighed, som ikke kan afhjælpes. Rentekammeret tillader derfor, at plantagen nedlægges. Tidligere har der været tale om begræn-

set indsats i dårlige områder, men nu er der åbnet for egentlig nedlæggelse.

I 1837 noteres nu for første gang, at anstrengelserne med frembringelse af skov ikke står mål med omkostningerne. Vanskelighederne er for store. Faye nævner store problemer med omstørfende får efter at ævred er opgivet. De strejfer løse omkring på markerne, og ofte forvilder hele flokke sig ind i plantagerne, hvor de på blot en time kan anrette ubodelig skade:

»Jeg er imidlertid af den Formeening, at de allerede anlagte Plantager ikke bør ødelægges, og de ansatte Klitløbere ikke afskediges, men at man kunde standse med videre Fortsættelse af Beplantningen, indtil Naturen nærmere bekræfter Mueligheden af en Foranstaltning, der, saafremt den have lykkedes, vilde have været af uberegnelig Fordeel for Fædrelandet i Almindelighed og i Særdeleshed for disse skovløse Egne.«

FLERE OPSYNSMÆND

I 1822 gav Rentekammeret grønt lys for ansættelse af opsynsmænd ved henholdsvis Hansted og Nors plantager. Peder Jacobsen Tuskjer ansættes ved Hansted Plantage og Peder Christian Christensen ved Nors Plantage. De to opsynsmænd ansættes med tre måneders opsigelsesvarsel fra begge sider, og de skal for egen regning opføre et hus med indretning til boelse for familien ved plantagen. Huset skal fjernes for egen regning, når opsigelse sker fra en af siderne.

I 1823 godkendte Rentekammeret, at der ansættes en opsynsmand ved Hjardemål Plantage på samme vilkår som for de allerede ansatte opsynsmænd ved Hansted og Nors plantager. Stillingen besættes med husmand Anders Justesen.

Der skete flere personudskiftninger, men de tre stillinger blev bevaret indtil plantagerne blev nedlagt. Forskellige titler bruges i flæng: klitløber, skovløber og opsynsmand.

»EN PASSENDE MULCT FOR GJENSTRIDIGHED«

Der var utallige tvister i forbindelse med pligtarbejdet i plantagerne. Her følger et udpluk:

Thagaards Plantage. Foto: Ib Nord Nielsen.

I Charlotte Boje H. Andersens beretning om Tvorup Skovhus er nævnt ulovlig kørsel med vogne gennem plantagen og omstrejvende får.

Thagaard skriver den 4. maj 1824:

»Højvelbaarne Hr. Amtmand Ridder Faye. Efter Hr. Skovplanteur Recks og Opsynsmanden for Ræhr Sogn, Søren Bunks Anmeldelse, viste Gaardmændene Peder Tange og Christen Michelsen af Kaastrup, som blandt flere af dette Sogns Beboere vare tilsagte til Mandagen den 26de April sidstafvigte at kjøre Leer til Skovplantagen i Hansted Klit, sig uvillige til at tage Læsser af forsvarlig Størrelse, uagtet de af de tilstedeværende Klitbetjente flere Gange blev anmodet derom, saa af det fornødne Leer mangler ½ Læs, og udstødte tillige grove Ord mod disse. Jeg maae derfor allerærbødigst anmode Deres Højvelbaarenhed om behagelig ved resolution at tilpligte fornævnte 2de Mænd atter at forrette Leerkjørslen paanye forsvarlig, eller dictere den en passende Mulct, for deres udviiste Gjenstridighed.«

Sagen endte med et pålæg om fornyet udkørsel af ler samt en bøde.

Den 17. juli 1828 skriver Lauritz Thagaard til amtmanden, at forstplantør Peter Thagaard havde indberettet nogle uordener til ham. Ved forårets skovarbejde i Hjardemaal plantage blev det opdaget, at tre navngivne kvinder, der var beskæftiget med at plante træer, havde skjult nogle planter i et hul for at slippe nemmere om ved arbejdet, og i Nors plantage ville en husmand ikke lave det arbejde, der blev ham pålagt, og han viste modvillighed og ligegyldighed over for opsynsmandens ordrer. Thagaard mener, »at Vedkommende maa vorde dicterede en klækkelig Mulct, for at de og andre Ildesindede i fremtiden kunde vorde afskrækkede fra slige skadelige Foretagender«.

BOLE KIERS KONE OG PEDER BOLESENS ENKE

En mere munter anmeldelse sender P. E. Thagaard den 10. september 1839 til amtmand Faye:

»Efter Anmeldelse fra Skovløber Jens Nielsen ved Nors Plantage have Bole Kiers Kone og Peder Bole-sens Enke begge af Klitmøller Bye tilladt sig uden Tilladelse at samle Blaabær i den anlagte Plantage. – Da de af Skovløberen blev betydet at Gang i Plan-tagen af Uvedkommende var forbudt, og at de derfor strax skulle forføie dem bort, bandte de og tilføiede, at Bærrene først skulle samles inden de forlod Pletten, og at han ikke skulle jage dem bort forinden. Dette giver jeg mig den frihed at andrage for Deres Højvelbaarenhed med underdanigst Begjæring, at de anførte Koner blive anseete med en passende Mulct for deres udviste Overhørigheid med Skovløberens Befaling.«

De to kvinder slap dog for en bøde, således som det fremgår af svaret af 18. september 1839 fra amtmand Faye til sandflugtskommisær P. E. Thagaard:

»I Anledning af Deres Velædelheds Anmeldelse af 10de dennes over, at Bole Kiers Kone og Peder Bole-sens Enke, Begge af Klitmøller, have sanket Blaabær i den anlagte Plantage, og Deres Andragende paa, at de skulle mulcteres, maa jeg tjenstligt melde, at dertil ei findes at være tilstrækkelig Anledning, - hvormod De ville lade bekendtgjøre i de omliggende

sogne, at saadant ei i Fremtiden kan tillades, og at de, som maatte antræffes, ville blive mulcteret.«

»PAA ALMINDELIG FANGEKOST I 8 DAGE«

I mange tilfælde bad de anmeldte om fritagelse for at betale bøderne og henviste til fattigdom, enkestand, mange børn m.m., men her hjalp ingen kære moder, hvad efterfølgende eksempel viser. Den 9. oktober 1827 skriver amtet til herredsfogeden:

»Da det ved Deres Velbyrdigheds Skrivelse af 5te f.M. er oplyst, at Christen Pedersens Enke i Vorupør ikke kan betale den hende dicerede Mulct af 4 Rbd. 72 Skl. Sedler og Tegn, for at have gjort sig skyldig i Klittags Tyverie, og hun tillige have opnaaet en Alder af 70 Aar. Saa resolverer Amtet, i overensstemmelse med Fr. 6 Decbr. 1793 og Fr. 12 Juni 1816, at bemeldte Enke bør, for den af hende udøvede Forbrydelse og for at afsone denne af hende dicerede Mulct, hensættes til Fængselsstraf i Thisted Arrest paa almindelig Fangekost i 8 Dage.«

FRØ OG PLANTER

I forbindelse med leveringen af frø og planter blev oftest anvendt danske fællesnavne som gran, fyr, pil, poppel m.fl., så det ses ikke, hvilke arter, der er tale om. Der blev leveret rødgran og hvidgran, men i Hansted Plantage findes der i dag en rest med almindelig ædelgran, som ikke er nævnt overhovedet. Under gran skjuler sig således mindst tre forskellige arter.

I Thagaards Plantage findes der nogle få skovfyr, og denne art er også skjult under et fællesnavn: fyr, hvor der blandt andre nævnes weymouthfyr. Noget usædvanligt er der i en enkelt levering benyttet latinske navne: *Pinus maritima* (strandfyr), *Pinus canadensis* (hvidgran) og *Pinus rubra* (skovfyr). Der blev brugt forskellige popler, men også her er det vanskeligt at se, hvilke arter det drejer sig om. Der nævnes sølvpopler, canadiske popler, canariske popler, men flere forskellige blev benyttet.

Følgende pile er nævnt: guldpil, sørgepil, båndpil, seljepil, lavendelpil, laurbærbladet pil og ægyptisk pil. For at give et indtryk af hvor stor spredning, der var i valget af arter, nævnes i flæng nogle af de øvrige, som optræder i frø- og planteleveringerne:

avnbøg, navr, guldrejn, hyld, havtorn, ask, røn, løn, elm, rød, hvid, hassel, vilde kastanier, bævreasp, hæg, lind, hvidtjørn, kirsebær og eg.

Desværre har det ikke været muligt at lave en planteliste; det må blot konstateres, at der blev brugt et overvældende stort antal forskellige træer og buske.

PLANTESKOLEN I THISTED

Efter de første fem år stod det klart, at den lange transport af planter til Thisted burde ophøre. Det ville være bedre, at oprette en lokal planteskole. Faye argumenterer for, at planteskolen skal ligge i Thisted: Hvis der skulle købes et areal på landet, måtte det indhegnes med et, underforstået, dyrt plankeværk, fordi jordvolde med grøfter ikke fuldstændig kan holde svin og får ude. Tørvediger er kostbare, de holder ikke længe, og de ødelægges af græssende kvæg. Desuden skulle der bygges et hus til en opsynsmand.

I Thisted derimod, hvor der i sommeren 1821 er indgået en foreløbig købekontrakt med købmand Hou om en parcel på 74.600 kvadratalen (ca. 3 hektar) omgivet af et plankeværk, ville planteskolen blive begunstiget af en særdeles god jord med læ fra nord og vest på grund af terrænets fald mod syd og øst og også fra levende hegn af vilde træer. (En nutidig besøgende i planteskolen kan konstatere, at terrænet ikke skrâner mod syd og øst, som oplyst af Faye, men udgør en nordøsthælde. At der skulle have været læ fra nord er derfor tvivlsomt.) Desuden ville det være en fordel, at planteskolen lå ind mod byen, så Thagaard og andre, som havde tilsyn med planteskolen, nemt kunne komme der. Det ville også være let at finde arbejdere. Kort sagt, planteskolen skulle være i Thisted, og sådan endte det også. Det bemærkes, at den allerede fra starten blev kaldt »Plantagen«.

»ALDELES INGEN INDSIGT I FORSTVÆSENET«

Rentekammeret og Faye er enige om, at planteskolen skal behandles gartnermæssigt. Det vil være nødvendigt at have en fast mand, der kan kende forskel på planter og ukrudt samt sørge for lugning og vanding på de rette tidspunkter. En mand med kendskab til havebrug vil nok være bedst. På anbefaling

af skovrider Bang fra Stendalgård på Alheden ansettes imidlertid Jacob Pedersen, som har erfaring fra heden.

Faye er bekymret for, om Jacob Pedersen har tilstrækkelig viden om såning og pasning af planter på fede og ukrudtsrige jorder, men han sætter sin lid til, at Thagaard kan vejlede ham. Lidt selvmodsiggende skriver Faye i et senere brev af 2. november 1824 til amtmand Graah i Hjørring:

»Bestyrelsen er egentlig overdraget til Hr. Justitsraad Sandflugtskommisair Thagaard, som ikke nyder nogen Løn derfor, da denne Pligt ansees som et Apendix til Sandflugtskommisariatet, men da denne Embedsmand aldeles ingen Indsigt har i Forstvæsenet, saa har jeg frievillig paataget mig Bestyrelsen, og overladt aleene Regnskabsvæsenet til ham.«

Straks fra begyndelsen anlægges der både ydre og indre læbælter med pil og poppel suppleret med el. Faye skriver om tilstanden i 1822:

»Den største Vanskelighed er at faae vilde Træers Frø til at spire i dyrkede Jorder. Foruden de Forsøg der er gjorte i den Kongelige Plantage, som er anstillede med ald mulig Flid, har jeg i flere Aar gjort Forsøg med Besaaninger, saavel i min egen som i flere af Byens Haver, det samme er skeet ved Plantagen i Nyekiøbing, i Hr. Assessor Carocs Skovvænge og Seminariets Have i Snedsted, uden at man har været i stand til at faae Frøet til at spire, og det lidet, som er fremkommen, har man haft den Ubehagelighed med at see bortvisne ligesaa hurtig, som det fremkommer. Aarsagen hertil formeener jeg maae være den bestandige Blæst, som hersker i denne Egn og som foranlediger, at Jorden, skiønt fugtig, paa en eneste Dag kan tørres 1 Tomme dybt. Da nu de fleste Sorter Træplanter ingen synderlig Bedækning af Jord taaler, saa flyder heraf, at Frøer enten aldeles ikke kan spire, eller at den fine Spire fortørres, saasart den er fremkommen. At også insekter i den forgangne Sommer har medvirket hertil er fuldkommen rigtig, men disse Insekter have været forskellige Slags, dog fornemmelig Øretvister, hvoraf i afvigte Sommer avledes en overordentlig Mængde.«

UDVIDET MED 100.000 KVADRATALEN

I 1827 er plantagen stort set fuld tilplantet, idet der kun findes et åbent areal på nogle få tusinde kvadratmeter.

I 1830 udvides planteskolen med 103.800 kvadratalen (ca. 4 hektar). Planteskolens areal udgør heretter i alt ca. 7 hektar. Det forekommer at være et endog meget stort areal til at producere de trods alt relativt få planter, som skulle bruges til klitplantagerne og til vederlagsfri udlevering til borgere, som var interesserede i at tilplante.

Tilsyneladende udleveres der ikke ret mange planter til klitplantagerne, for 7. juli 1835 gør Rentekammeret opmærksom på, at planteskolen i Thisted først og fremmest er anlagt for at producere træer til udplantning i klitterne.

I forbindelse med at forsøgsplantagerne opgives, meddeler Rentekammeret den 5. oktober 1842, at kongen vil give planteskolen til Thisted by, hvis byen vil betale 200 Rd. til Peter Emanuel Thagaards pension og lønne planteskolens opsynsmand. Byen takkede imidlertid nej til gaven, da man ikke kunne afse penge til Thagaards pension.

PLANTESKOLEN OVERGIVET TIL AMTET

I 1843 rekvireres der stadig frø til planteskolen, som Fayes efterfølger amtmand Rosenkrantz ønsker skal være i stand til at producere planter til udlevering. 8. juli 1843 skriver Rosenkrantz til Rentekammeret:

»Da det maa ansees at være af særdeles Vigtighed for Amtet i det hele, at der bestandigvis ved Planteskolen hersteds forefindes Planter til Uddeling, idet dette Anlæg er det eneste, hvorfra der for Fremtiden med Bekvemmelighed kan erholdes Træplanter til Anvendelse paa de Steder her i amtet, hvor Plantninger allerede ere anlagte, eller med Udsigt til at vilde lykkes endnu kunde ventes at vilde blive anlagte, saa tillader jeg mig at udbede Kollegiets gunstige approbation paa den saaledes trufne Foranstaltning samt at indstille, at det dertil medgaaede Beløb, tilligemed den endnu af Frøet resterende Sundtold maatte tillades udredt af Thisted Amts Repartitionsfond.«

Den 6. maj 1843 godkender Rentekammeret, at planteskolen overdrages til amtet bl.a. med den be-

grundelse, at formålet med planteskolen/plantagen fortsat er at levere planter af vilde træer og frugttræer til beboere i hele amtet og ikke blot til folk i Thisted. Men da det især er beboerne i Thisted, som har glæde af plantagen, findes det rimeligt, at byen deltager i udgifterne til driften.

Ved kgl. gavebrev af 11. januar 1844 blev plantagen givet til Thisted Amt således, at træplanter gratis eller mod ringe betaling fortsat skulle gives til amtets beboere (ordningen ophørte i 1874), samt at indbyggerne i Thisted skulle have adgang til plantagen imod, at byen betalte en fjerdedel af driftsudgifterne. Og ved kgl. resolution af 11. maj 1844 gav kongen tilladelse til, at plantagen måtte hedde Christiansgave (Hansen 1811).

OVERMÅDE RINGE BETYDNING

Da planteskolen nedlægges, havde den antaget karakter af sluttet skov, og de få frø og plantebede, som fandtes, var en biting. Klitinspektør J. P. F. Bang skriver i sin bog *Om de Nord- og Vestjydske Klitters Beplantning* fra 1889, at planteskolens betydning for klitbeplantningen har været overmåde ringe, og hvad angår udleveringen af gratis planter til beboerne, synes den kun at have båret forholdsvis ringe frugt.

Bangs konklusion er, at det har været en billig og nem måde at få lavet et smukt lystanlæg, der er til pryd for byen og til glæde for indbyggerne (Hansen 1911).

I forbindelse med kommunalreformen i 1970 overgik ejerskabet til Thisted Kommune.

LAURITZ THAGAARD MØDER KONGEN

Frederik VI besøgte Thisted i sommeren 1824. Kongen var interesseret i forsøgene på at opelske skov i klitterne, og da han mødte Lauritz Thagaard under besøget, bad kongen om et situationskort og en arealberegning over de besåede og tilplantede klitter.

Artilleriløjtnant og landmåler Sørensen udfærdigede kortet og lavede arealberegningen, som blev sendt til Rentekammeret. Den 4. januar 1825 kvitterede Kongen: »*Har været Os allerunderdanigst forelagt, og have Vi beholdt indbemeldte Situations – Kort.*«

Flere gode kræfter har forsøgt at opspore det nævnte kort i landets forskellige arkiver, men desværre uden resultat. Plantagernes ydergrænser kan derfor ikke fastlægges nærmere i dag.

LØN, DIÆTER OG GRATIALER

Megen korrespondance handler om problemer i forbindelse med løn, diæter og gratialer. Lauritz

Thagaards Plantage, 1882.

Thagaard fik en fast løn, som Faye mente var ubetydelig. Lønnen blev suppleret med diæter for de tjenstlige rejser. Imidlertid lykkes det ikke altid at skaffe befordring, hvorfor diætpengene gik tabt. Fay vidste naturligvis, at der ikke kunne udbetales diæter, når der ikke blev rejst. Han skriver derfor i 1824 til Rentekammeret vedrørende Lauritz Thagaard, at klitopsynet:

»burde ham paa en Maade godtgjøres, enten med de beregnede Diætpenge, eller med et Gratiale, der udgjorde en ligesaa høi Summa, som det Hr. Justitsraaden indsatte Beløb i hans indgivne Regning. Hvortil kommer, at en Embedsmand, der har tient Staten saa længe og saa vel, som Hr. Justitsraaden, hellere i sin Alderdom burde tillægges noget for tro Tieneste, end berøves sine forrige Indtægter, hvilket nemmeligvis vil skee, da den tiltagende Alderdom gjør det allerede besværligt for ham daglig med Reiser at udsætte sig for i dette barske Klima.«

Thagaard var da blevet 67 år.

PLANTAGERNE NEDLÆGGES

Ifølge kgl. resolution af 14. februar 1838 blev der nedsat en kommission, som skulle undersøge tilstanden i klitplantagerne. Kommissionens konklusion var nedslående. Det blev frarådet at lave skov i klitterne, og kommissionen mente oven i købet, at tilstanden i forsøgsplantagerne var så ringe, at de sørgelige rester ikke burde fjernes, men bevares til skræk og advarsel for andre, som kunne komme i tanker om at plante skov på lignende steder (Jespersen 1909). 24. september 1842 skriver Rentekammeret til amtmanden:

»Paa rentekammerets allerunderdanigste Forestilling har Hans Majestæt, under 26de forrige Maaned, iblandt andet allernaadigst resolveret saaledes: Vi bifalde allernaadigst at skovanlæggene i Thisted Amts Sandflugts Strækninger, saafremt Amtsraadet ei vil overtage samme, opgives, saaledes at alt Arbejde ved samme strax ophører, de ansatte Klitløbere opsiges deres Tjeneste, Løn og Emolumnenter fra 1ste Mai næste Aar, og klitløberhuset i Tvorup Sogn sælges ved Auction til Bortflyttelse.«

Alle opsynsmænd opsiges fra 1. maj 1843 og alt arbejde ved skovplantagerne ophører.

Paa eensang glemmer man baade at prøve Viin og at hvile ved Synet af en menneskelig Vaaning, der titter frem mellem Sandhøie i milevidt Afstand fra Mennesker. Hvad er dette for et Huus? spurgte jeg en Mand, der stod og pillede en Busk.

H a n. Det er et Skovhuus.

J e g. Hvad? hvor er da Skoven?

H a n. Den staaer vi midt i.

J e g. Ja jeg mener Træerne.

H a n. Ja dem mener jeg ogsaa.

Ved at spørnde tre for opdagede jeg nu en Art af smaa Naaletræbuske, der gandske havde antaget Ørkenens Character og stode i den første Formation eller Overgang til at blive Rævelbærriis. Den Mand hist i Danas Hovedstad der er Stifter af dette uhyre Arbejde, som har kofiet Tusinder og atter Tusinder, har vist troet at kunde gjere Mirakler; han troede at kunde bekæmpe Naturen paa den vildeste Kyst, men Reptun blev vred, og loer det fulde aldrig skee — det er forligt at fatte sig op mod Guderne — Nu er Planen opgivet.

Men hvad lever 3 Mennesker af her ude, uden Agre, uden Haver og spultige Urter?

H a n. Om Sommeren leve vi af Klittag og Rævelbær og om Vinteren af Guds Barmhjertighed.

Jeg forstod ham — Aldrig glemmer jeg dette Huus med dets mange smaae og store Beboere, men især vil jeg tænke paa dem hver evige Daa, naar Rævelbærrerne soinde og en lang Vinter forvandler denne gjæselige Duf til en uoverfælig Jidfløppe.

Thisted Amts Avis, 3. oktober 1844.

EN THYLANDS REJSE

I Thisted Amts Avis den 3. oktober 1844 fortæller P. Henriksen, der var skolelærer på Mors, om en rejse i Thy, hvor han gik fra Hanstholm til Vangså. Han passerede forsøgsplantningerne i enten Hansted eller Nors sogn, hvor han fik øje på:

»en menneskelig Vaaning, der titter frem mellem Sandhøie i milevidt Afstand fra Mennesker.

- Hvad er dette for et Huus? spurgte jeg en Mand, der stod og pillede en busk.

Han: Det er et Skovhuus.

Jeg: Hvad? Hvor er da Skoven?

Han: Den staaer vi midt i.

Jeg: Ja, jeg mener Træerne.

Han: Ja dem mener jeg ogsaa.

Ved at spørnde 4re for opdagede jeg en Art af smaa Naaletræbuske, der gandske havde antaget Ørkenens Character og stode i den første Formation eller Overgang til at blive Rævelbærriis. Den Mand hist i Danas Hovedstad der er Stifter af dette uhyre

Arbejde, som har kostet Tusinder og atter Tusinder, har vist troet at kunde gjøre Mirakler; han troede, at kunde bekæmpe Naturen paa den vildeste Kyst, men Neptun blev vred, og svoer det skulde aldrig skee - det er farligt at sætte sig op mod Guderne - Nu er planen opgivet.

- Men hvad lever I Mennesker af her ude, uden Agre, uden Haver og synlige Urter?

Han: Om Sommeren leve vi af Klittag og Rævelbær og om Vinteren af Guds Barmhjærtighed.

Jeg forstod ham - Aldrig glemmer jeg dette Huus med dets mange smaae og store Beboere, men især vil jeg tænke paa dem hver evige Dag, naar Rævelbærrene svinde, og en lang Vinter forvandler denne gyselige Ørk til en uoverseelig Lissteppe.«

HVAD FINDER MAN I DAG

I dag kan man glæde sig over, at Thagaards Plantage fortsat eksisterer. Plantagen overlevede, fordi den blev omsluttet af en ny Tvorup Klitplantage, som voksede op og skabte læ.

Under en vandring i plantagen finder man flere af de oprindelige beplantninger. Rødgran og birk dominerer. Mange rødgraner har lave nedhængende grene, der har slået rødder og kandelaberagtige former som følge af gentagne nedvisnede top-skud. Mange birketræer har udviklet troldekskovsudseende efter vindpåvirkning. Bævreasp findes i mængde, men det er vanskeligt at afgøre, om det er de oprindeligt plantede eller deres efterkommere. Enkelte rød-del og skovfyr gemmer sig også.

Der ses et omfattende grøftesystem. I skellet mod sydvest er der et stort velbevaret dige. Også i nordkanten omkring midten af plantagen findes et min-

dre, men dog tydeligt dige. I sydkanten støder man på nogle korte parallelliggende lave diger på tæt afstand. Her har måske været den lille lokale planteskole, som blev lavet omkring 1828. Tomten efter klitløber Jens Olsens hus ses klart efter Museum Thys udgravning omkring årsskiftet 2004/05. Også rester af det dige, som indhegnede haven, kan ses.

HOLME MED RØDGRAN OG BIRK

Der findes rester af de øvrige plantager i Nors, Hansted og Hjordemål sogne.

I Nors Plantage er der holme med rødgran og birk samt enkelte rød-del. Plantagen er indblandet og omgivet med bjergfyr, som formentlig er plantet efter plantagens nedlæggelse. Tillige findes nogle fundamentrester fra skovhuset.

Hansted Plantage består af spredte grupper med rødgran og en enkelt holm med ædelgran. Desuden er der nogle få buskagtige europæiske lærk. Plantagen giver et indtryk af det oprindelige beplantningsmønster.

Tilbage i Hjordemål Plantage er der kun en enkelt lille rødgrangruppe og to små birkeholme. Nogle få skovfyr kunne også være fra plantagen. Arealet er domineret af senere plantet contortafyr.

Plantagerne er beliggende:

Nors:	x 472620	y: 6324679
Hansted:	x 474045	y: 6326969
Hjordemål:	x 488596	y: 6328130

Jørgen Eigaard

Født 1938. Tidl. statsskovrider, Linded skovdistrikt.

Litteratur

Andersen, Charlotte Boje H.: »Tvorup Skovhus«. *Historisk Årbog Thy og Vester Hanherred* 2007: 155-168.

Bang, J. P. E.: »Om de nord- og vestjyske Klitters Beplantning«. *Tidsskrift for Skovbrug* 1891: 1-118.

Dansk Biografisk Leksikon. København 1979-84.

Esmarch, Lauritz: *Historisk Efterretning om Sandflugten i Nørrejylland*. København 1817.

Hansen, C. B. V.: *Træplantningens Historie i Thisted Amt siden Aar 1800*. København 1911.

Jespersen (overplantør): »Træplantning i Thy i Fortid og Nutid«. *Historisk Aar bog for Thisted Amt* 1909: 3-14.

Kjeldgaard, Poul: *Lauritz Thagaard*. Viborg 1994.

Landsarkivet i Viborg: Rentekammeret, kopibøger, sandflugtssager 1800-1850.

Rigsarkivet: Rentekammeret, Landvæsenkontorernes sandflugtssager 1793-1840. 2484. 62-65.

Thisted Amts Avis, 03.10.1844.

Aagaard Knud: *Beskrivelse over Thy*. Viborg 1802.